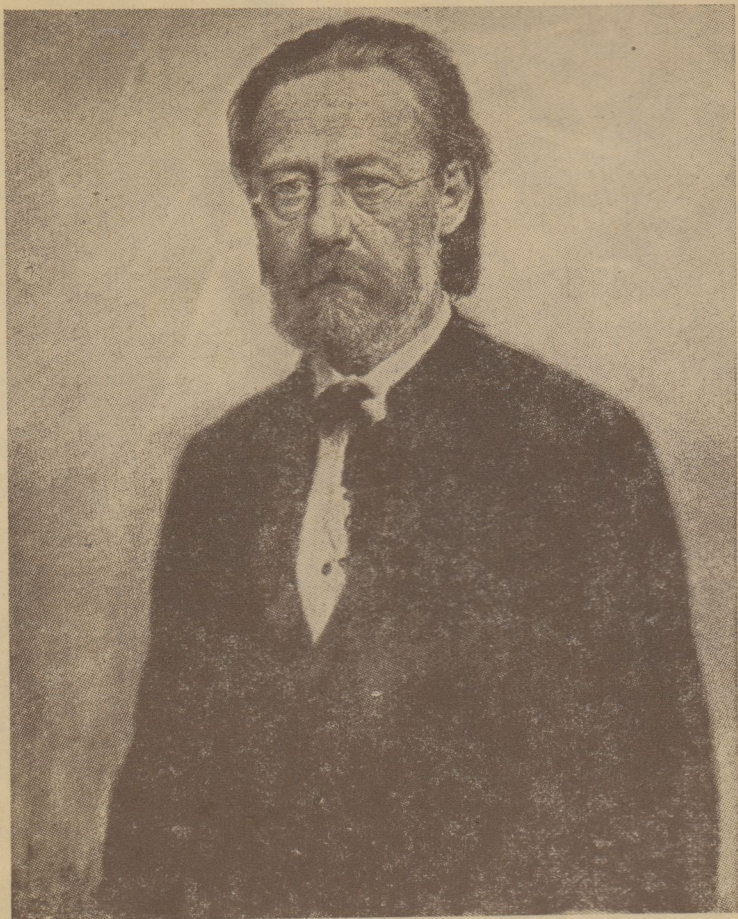


Čertova stěna

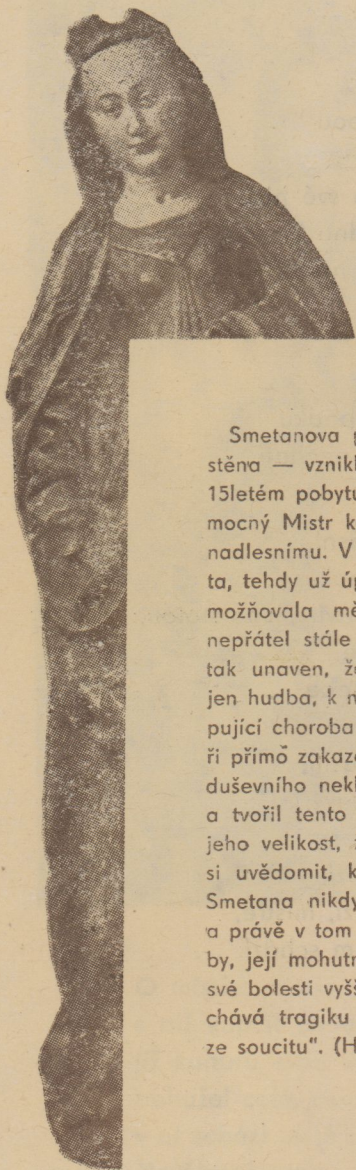


Ó mistře, mistře, báseň tvoje velká,
s níž kupčit chodíme po velkých trzích,
jíž kulturu svou vystrkujem na krám,
bohužel celá, celá není ještě,
v ní schází ještě poslední tvůj vzkřik
člověka, který ve tmě zákeřné

se pere s děsnou svojí chorobou
a lapá po tvoření křečovitě
a lapá chvíle — v prázdnotě své hluché
a lapá světla v pustém prázdnu mozku,
po tónech hmatá — ale ony náhle
jak omrzeli, šklební sluhové
vykradou palác a jej zapálí,
jej opustí a pána v zuření
a v bezvědomém, hrozném úpadku
kdes v síni na podlaze ležet nechají. . .

Ó mistře, nesmrtelné tvoji básni,
v níž není pražádného pošklebku
těm psům, jež trhali tě hlupstvím, sprostotou,
zločinně úpadek tvůj pečetíce,
v níž není výčitek těm, kteří tebe
ústrky přivítali z Göteborgu,
ó mistře, nesmrtelné tvoji básni,
ten děsný konec šílené tvé hlavy,
o mříže blázince jež utloukla se,
to konce ukončení ještě schází,
ó to tam schází, to tam schází, mistře,
můj mistře, odpusť, ale to tam schází. . .

Závěrečná část básně A. Sovy Smetanova kvarteto „Z mého života“.



Smetanova poslední dokončená opera — Čertova stěna — vznikla v Jabkenicích v letech 1878—82. Po 15letém pobytu v Praze se tam odstěhoval těžce nemocný Mistr ke svému zeti J. Schwarzovi, knížecímu nadlesnímu. V Praze už déle zůstat nemohl. Hluchota, tehdy už úplná, doléhala naň tíživě a téměř znemožňovala městský společenský život. Také útoky nepřátel stále více doléhaly a Smetana byl jimi již tak unaven, že nemohl ani odporovat. Zůstala mu jen hudba, k níž se dychtivě uchýloval třebaže postupující choroba jeho kompoziční práci brzdila a lékaři přímo zakazovali pracovat. V tíživém kruhu samoty, duševního neklidu a těžkých existenčních starostí žil a tvořil tento veliký člověk. Nejen v tom však byla jeho velikost, že pracoval navzdory všemu. Je třeba si uvědomit, kam mířily myšlenky jeho nových děl. Smetana nikdy ve své tvorbě nepropadl pesimismu a právě v tom „je základní vlastnost Smetanovy hudby, její mohutnost idealisující. Že pevnou vírou dává své bolesti vyšší platnost než jen úzce osobní, že nechává tragiku vyrůstat z hluboké, ztracené lásky a ze soucitu“. (Helfert)

Rozsáhlá korespondence s libretistkou Čertovy stěny, Eliškou Krásnohorskou, dává možnost sledovat téměř detailně postup Smetanovy práce na této opeře a umožňuje nahlédnout do těžkých podmínek, za jakých toto dílo bylo dokončeno. Je obdivuhodné a současně pro Smetanu typické, že žádal po libretistce téma „veskrze humoristické, komické a vtipné, aby mohl napsati operu opravdu čtveráckou,“ neboť Hubička a Tajemství zdály se mu ještě příliš seriózní. Krásnohorská ve svých vzpomínkách nesmírně citlivě poznamenává „že Smetana stál v Tajemství na vrcholu svého umění, ale stál i nad propastí svého neštěstí, v jejíž temné hrůze nebylo proň již ani milosrdného tajemství, nýbrž jen strašná, předvídaná jistota. Tato hudba nejásá. Nešťastný tvůrce již cítil s určitostí, že závoj zádumčivosti halí jak jeho duši, tak i hudbu jeho, a přece jako po spásném doušku osvěžujícím toužil po jiskrném úsměvu bývalého humoru, ba snil o komice typické, domnívaje se, že tradiční humor nějaké operní figurky by znova v něm oživil pramen hudební veselosti.“

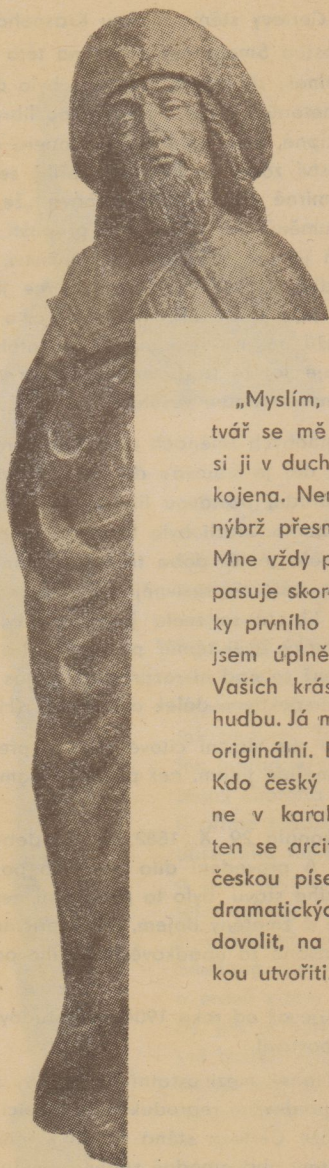
Krásnohorská po dlouhých úvahách a mnohých změnách v námětu zpracovala konečně pověst o Čertově stěně, jejíž děj je situován do horního Povltaví, krajiny okolo Vyšebrodského kláštera. Ústřední postavou libreta je zakladatel Vyšebrodského kláštera, pan Vok z Rožmberka. Nežli bylo libreto vypracováno a Smetana přistoupil ke kompozici, uplynula téměř doba tří let, během nichž Mistrova choroba neustále postupovala a stále depresivněji působila na jeho duševní stav. Smetana již přistupoval k libretu se zcela jinými pocity. Dělá mocné zásahy do textu, škrtá, takže komický živel téměř postupně mizí a na jeho místo nastupuje vroucí lyrika. „Jas jenž se nad ní rozprostírá, je jas pozdního léta, s čistou, ale podivně tesknou perspektivou dalek a loučení“. (Helfert)

Smetana prostě převedl hotový text do své vlastní citové sféry a přebásnil jej svou hudbou, aniž se staral o to, že směřuje jinam, než původní dramatická předloha.

Osudy díla byly smutné. Premiéra se konala 29. X. 1882, tedy v době, kdy Smetana již téměř nevnímal okolní svět. A provedení díla nevnieslo posilující paprsek radosti do jeho smutného duševního stavu. Bylo to provedení nedbalé, které u obecenstva zanechalo jen nejasný a zmatený dojem, jehož příčina byla svalována na dílo samo, jež bylo prohlašováno za úpadkové a dlouho pak neprováděno.

Její trvalý život v repertoáru ND se datuje až od roku 1904, v nastudování K. Kovařovice, který se za operu rozhodně postavil.

Dílo se pak zařadilo jako rovnocenný článek mezi ostatní Smetanovy zpěvohry a jeho nová uvádění jsou sledována především reprodukcemi umělci s neobyčejným zaujetím. Plným právem, protože Čertova stěna náleží k jeho nejosobitějším dílům svým zvláštním rázem, který obdivuhodně spojuje vřelou lyriku s jemně ironisující komikou a prostou realitou s pohádkovým světem nadpřirozených zjevů a romantickou přírodou.



Dopis B. Smetany E. Krásnohorské datovaný 16. února 1880, v němž ji označuje dokončení I. dějství Čertovy stěny:

„Myslím, že árie Voka: Jen jediná mě ženy krásná tvář se mě povedla. Mne samého unese vždy, když si ji v duchu zpívám, a doufám, že i Vy budete spokojena. Není to ale žádná árie ve smyslu formálním, nýbrž přesně se držíc slov textu ve volném rytmu. Mne vždy pohne až k slzám, neb jde mně od srdce, pasuje skoro na můj nešťastný stav. Ale i ostatní částky prvního jednání doufám že se mně podařily, neb jsem úplně spokojen. Vůbec mě těší komponování Vašich krásných veršů, které už samy v sobě mají hudbu. Já myslím, že tato opera bude docela zvláštní, originální. Bude zde hádankou pro mnohého kritika. Kdo český sloh pouze v písničkách hledati chce, a ne v charakteristickém deklamování českého slova, ten se arcíť zde tak brzo nevyzná. Já jsem už dost českou píseň co takovou uvedl v platnosti v mých dramatických pracích, že myslím, že si konečně smím dovolit, na základě daného slova svou melodii českou utvořit.“

Ve svých vzpomínkách reaguje Krásnohorská na tento Smetanův dopis:

„Upřímné toto vyznání Mistrovo jest mi blažící náhradou za vše, čeho trpkého i bolestného bylo mi zakusiti k vůli Čertově stěně. Jest mi důkazem, že jsem uhodla, čeho Mistrovi bylo třeba, aby se pocítil šťastným ve svém tvoření, vkládaje do něho nejhlubší cit svého srdce. Netušil, že ona árie Vokova, již si nikdy v duchu neopakoval beze slz, byla básněna proto, aby tak, jako jeho kvarteto „Z mého života“ vypovědělo tragiku jeho osudu, vyzpívala vzpomínku na štěstí jeho mladosti, na nezapomenutelnou jeho lásku k první, ztracené choti; nevěděl, že k vůli této árii jsem básnila celé libreto, že panem Vokem s tou melancholií nejdražší upomínky byl pro mne on sám, i že jiného nic jsem nechtěla, než aby mu práce tato byla sladkou, útěšnou, radostnou.“

V textu použito reprodukcí plastik z publikace Vl. Denksteině „Jihočeská gotika“.

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ
LAUREÁT STÁTNÍ CENY

BEDŘICH SMETANA:

Čertova stěna

Opera o třech dějstvích

Text napsala Eliška Krásnohorská

Vok Vítkovic, pán z Rožmberka	Čeněk Mlčák Miloslav Tolaš Vojtěch Zouhar
Záviš, jeho synovec	Alena Havlicová Eva Těluškinová
Jarek, rytíř	Karel Kožušník Oldřich Lindauer
Hedvika	Agia Formánková Eva Gebauerová
Michálek	Oldřich Lindauer Lubomír Procházka
Katuška, jeho dcera	Jitka Kovaříková Věra Nováková
Beneš, poustevník	zasl. umělec Jiří Herold Karel Průša
Rarach	Karel Hanuš Jan Kyzlink

Inspicient: Karel Raška

Napovídá: Libuše Bílková,
Marie Pečínková

Premiéra 25. září 1965 v Divadle Zd. Nejedlého



Dirigent: Zdeněk Košler, nositel
vyzn. „Za vynikající práci“

Režie: Ilja Hylas

Sbormistr: Karel Kupka

Scéna: Zbyněk Kolář j. h.

Kostýmy: Bedřiška Ustohalová

Choreografie: Julie Jastřembská

Korepetice: Jaromír Šalamoun



VOK: Jen jediná mě ženy krásná tvář
tak dojala, že snil jsem lásky báj;
ó vzpomínám, jak oněch očí zář
mi hvězdy žití rozňala
a slunnou krásou zory své
mi prodchla v řadru zkvetlý ráj!
Byl nadějí to čas, ten krásný mládí máj!
Též doufal jsem být milován;

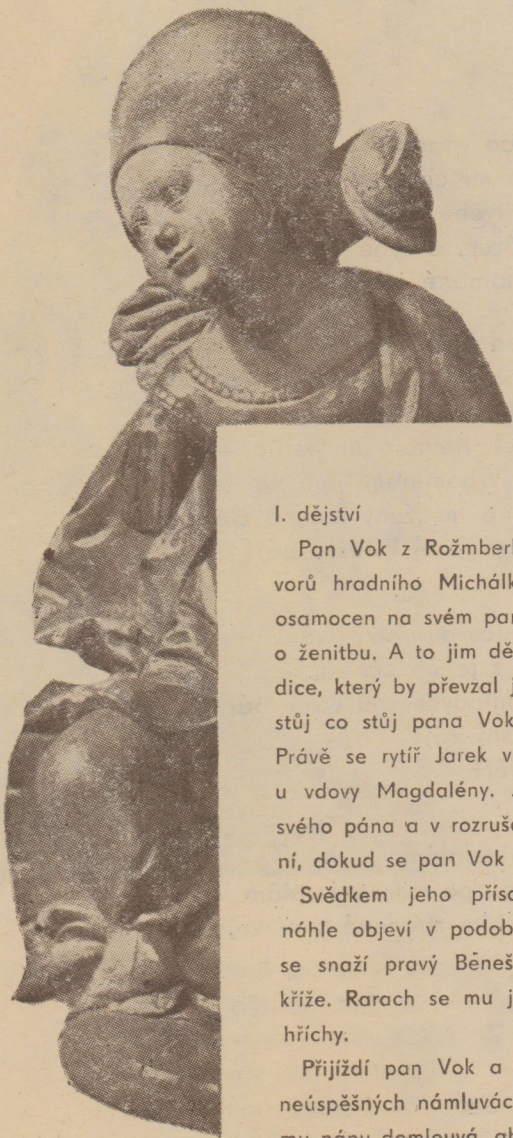
ó ženo, hvězdo vlnadná!
proč zůstalas mi chladná?
a jiný, srdce tvého pán,
tě pojal v náruč, o tebe mne zloupil,
a zbyl mi zklamané jen touhy pal.

Já prchal před tebou a kam jsem vstoupil,
tam planul obraz tvůj a vzpomínka i žal.
I nevžňal sladký zář mě nikdy víc,
a žádné srdce nelnulo mi vstříc —
vždyť dosud vzpomínám jen na těch očí zář,
a dosud jediná mě ženy krásná tvář
tak dojímá, že věřím v lásky báj!

ZÁVIŠ: A zdělila-li dcera matky tvář,
a vzejde-li ti z jejích očí zář,
a zaplane-li mladých snů tvých báj
ti v nový krásný ráj?
Jen doufej, věř!

VOK: Ó vždyť již neodolám
a z duše po ní, po milostné volám —
ach, kéž se blaho ztracené s ní vrátí!

Árie z I. jednání opery Čertova stěna



I. dějství

Pan Vok z Rožmberka je stálým tématem rozovorů hradního Michálka a rytíře Jarka. Žije zcela osamocen na svém panství a nejeví pražádný zájem o ženitbu. A to jim dělá starosti. Vždyť nebude dědice, který by převzal jeho odkaz. Pokoušejí se tedy stát co stůj pana Voka oženit. Nemají však štěstí. Právě se rytíř Jarek vrací s nepořízenou z námluv u vdovy Magdalény. Jarek je nešťasten, zbožňuje svého pána a v rozrušení přísahá, že se dřív neožení, dokud se pan Vok nezasnoubí.

Svědkem jeho přísahy je Rarach, který se tu náhle objeví v podobě poustevníka Beneše. Marně se snaží pravý Beneš zahnat pekelníka znamením kříže. Rarach se mu jen vysměje a připomíná jeho hříchy.

Přijíždí pan Vok a s úlevou vyslechne zprávu o neúspěšných námluvách. Ale Michálek neustále svému pánu domlouvá, aby se oženil. Tu Rarach v pou-

stevníckém rouše panu Vokovi pošeptá, aby projevil zájem o jeho dceru Katušku. Katuška však miluje Jarka a tak Vok šťasten, že unikl všem nástrahám námluv, chce chystat milencům svatbu. V této chvíli se však dovídá o Jarkově přísaze. Opět zasahuje všudypřítomný Rarach, který je ochoten za opatství v novém Vokově klášteře zprostit Jarka přísahy.

Do této situace přijíždí zvláštní posel, který panu Vokovi nese závěť zesnulé paní ze Šauenburka. Pan Vok je neobyčejně rozrušen a mladičká Závěš je svědkem vroucí zpovědi svého strýce, z níž se dovídá, že pan Vok se v životě setkal jen s jedinou ženou, s níž toužil jít životem. Tato se však nestala paní z Růže, ale paní ze Šauenburka a tehdy se Vok stáhl do své rožmberské samoty a žil svým bolestným, ale přece tak krásným vzpomínkám. A nyní mu zesnulá milénka odkazuje do ochrany svou dceru Hedviku. Vok pro ni hned posílá svého synovce Závěše.

II. dějství

Zatím Rarach osnuje svá další pokušení. Nejdříve si zahrává s Jarkem, který opustil Rožmberk, aby pohled na milovanou Katušku ho nesváděl k porušení přísahy. V podobě dobráckého ovčáka poskytne Rarach ubohému rytíři přístřeší a spícího pak přenese přímo ke Katušce.

I starý Michálek podlehne jeho nástrahám. Posedla ho touha stát se — tchánem pana Voka.

Ale již přijíždí Závěš s družinou a přivádí Hedviku. Pan Vok stěží přemáhá své pohnutí. Hedvika podobná jako obraz své matce, vrací mu pohaslý žár mládí a Vok vzplane k mladičké dívce hlubokou láskou. Přesto se ovládá a Hedviku otcovsky přijímá do svého domu.

Ovšem, že je tu okamžitě Beneš, aby panu Vokovi připomněl jeho věk a pak slib, že se neožení a veškeré jmění odkáže klášteři.

V tom případě ovšem znemožní sňatek Jarka a Katušky. Ožení-li se s Hedvikou, poruší zase slib daný poustevníkovi. Jediné východisko — jak radí Beneš

v souhlase s Rarachem — nechť se pan Vok místo se ženou zasnoubí s církví. Tak bude jeho přítel Jarek zproštěn přísahy a pan Vok nezruší žádný ze svých slibů.

Vok zdánlivě přistupuje na tento návrh. Miluje Hedviku, není si však jist její láskou. Svolává tedy poddaný lid, aby oznámil své závažné rozhodnutí. Vstoupí jako první mnich do Vyšebrodského kláštera a s pohledem na Hedviku dodává, že toto rozhodnutí by mohla změnit jen žena, která jej miluje.

„Z lásky sama-li mě zvolí která,
nechat přijde za mnou
do kláštera
v tento večer.....
...a nechť zasnoubí se
se mnou hříšným“.

III. dějství

Před klášterem se loučí Závíš se strýcem. Vok mučen pochybnostmi a žárlivostí podezírá Závíše, že se s Hedvikou milují. Závíš tuto myšlenku strýci rázně vyvrací a je rozhodnut Hedviku do kláštera přivést.

Zatím poustevník Beneš, trýzněn výčitkami svědomí, touží zbavit se své viny. Vyzpovídá se alespoň Michálkovi, ze svých hříchů: on to byl, jenž toužil po bohatém opatství a jenž zabraňoval panu Vokovi ve sňatku — on to byl, jenž si přál, aby Vok zůstal bez dědiců a veškeré jmění odkázal klášteru. Proto měl Rarach nad ním takovou moc a nepomohlo zažehnávání. Rarach se objeví opět, nezmůže sice nic proti Benešovi, očištěnému zpovědí — zato svolává všechnu pekelnou havěť na pomoc. Rozpoutává se ďábelský rej, pekelné mocnosti staví přes Vltavu zeď, aby vody zaplavily klášter.

Ale je tu Hedvika, která vedena svou vroucí, čistou láskou přechází lávku přes rozvodněnou řeku vstříc šťastnému Vokovi. Poustevník Beneš znamením kříže zažehnává pekelné mocnosti a boří čertovu stěnu.

PO DNEŠNÍM PŘEDSTAVENÍ

Vás zveme do středisek závodu

INTERHOTEL hotel Ostrava

a doporučujeme Vám k návštěvě

RESTAURACI

*výběr jídel tuzemských i cizích kuchyní
a cukrářských specialit*

HALLA

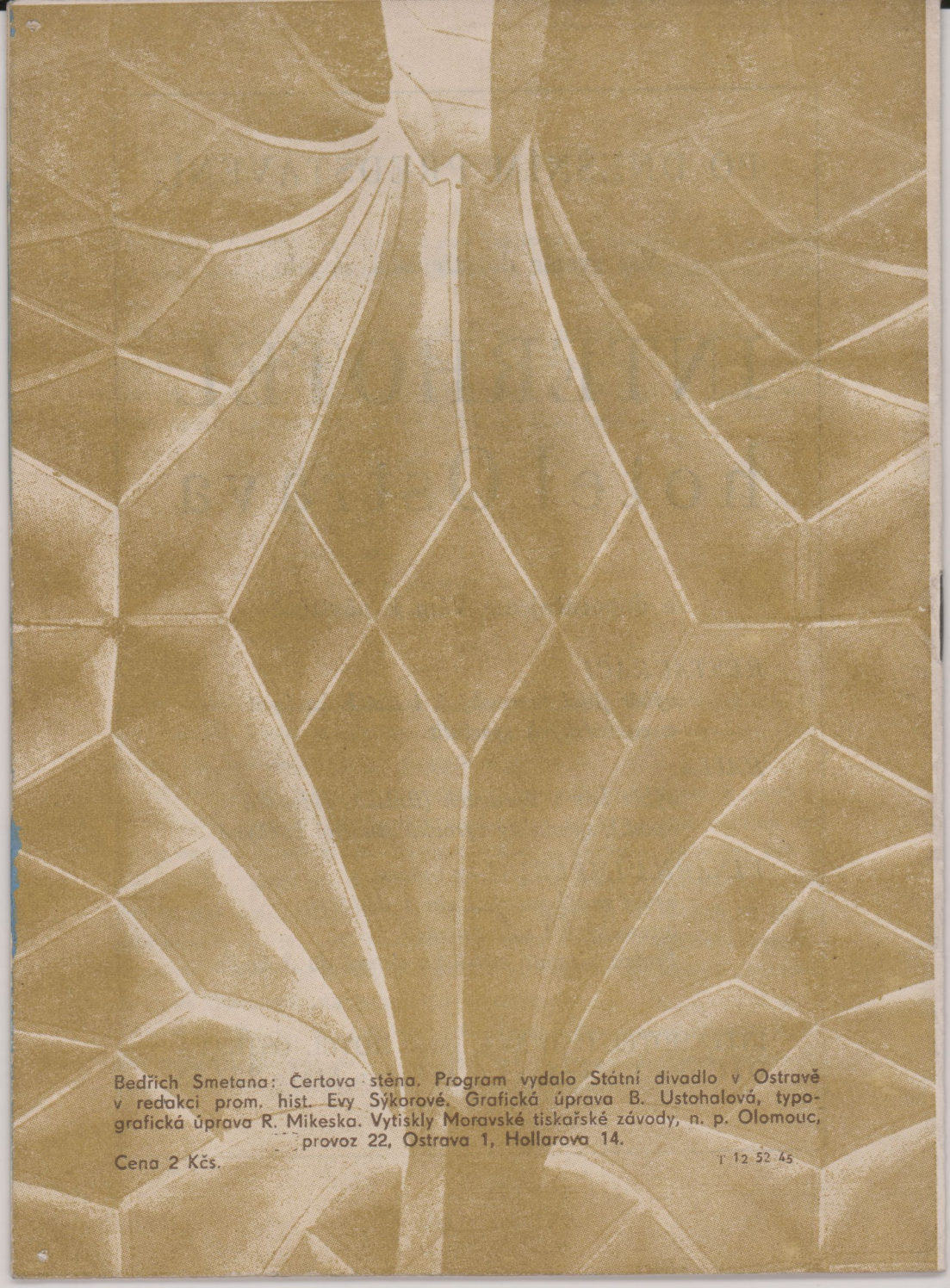
*výběr káv v úpravách (italská, vídeňská
apod.), speciality výrobků studené kuchyně*

VINÁRNA IMPERIAL - s tancem -

*výběr značkových vín z dodávek
tuzemských i zahraničních.*

Provoz v tomto středisku denně do 3 hodin

INTERHOTEL OSTRAVA, závod HOTEL OSTRAVA
Ostrava 1, Tyršova 6, telefon číslo 227.33



Bedřich Smetana: Čertova stěna. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě
v redakci prom. hist. Evy Sýkorové. Grafická úprava B. Ustohalová, typografická úprava R. Mikeska. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc,
provoz 22, Ostrava 1, Hollarova 14.

Cena 2 Kčs.

T 12-52-45